ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ

ՕՐԱԳԻՐՈՑՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ | ԹԻՒ 85 | ՈՒՐԲԱԹ 29 ՅՈՒՆԻՍ 1845 :

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա 29 Յունիս :

Զարհուրելի հրկիզումն

Զանազան վերս քաղաքիս Հայազգի ժողովրդոց անմոց հոգւոց և ու գլուխ առանց արտմութեան : Զրաւի այս Ճառեկեանքս յաւերուածոց, բայց եթէ չյաւերուած չափ ոչ ազատեր ոցոց ողջ, ո՞ տայր զսա իմ յայլսիս արտասուազակ կրակ մարմարէի, բայց մենք՝ համարեալ անոր ներհակը կրնանք ըսել, Ո՞վ տայր ոցոց մերոց արիլ գաղիւքս արտասուաց :

Ընտանիք է պատահմամբ՝ որ քաղաքիս Հայոց ազգին պատահեցաւ, և գրեթէ անհնարին մի առ մի ստորագրութիւնը : Թէպէտ քաղաքիս մէջ եղող ուրիշ ազգերն ալ՝ ցաւալի պատահմամբ բաժանորդ եղան, բայց իրենց մեծագոյն և սիրելին ալ՝ բոտ բաւականին դատան : Իմ մեր ազգին վնասը այնպէս չեղաւ, ինչ որ հանքամանք մը չի մնաց որ՝ փոխադարձները մեծապէ, ամենքն ալ գրեթէ առանց մխիթարութեան : աչնաւ քաղաք մեր հրձիգս՝ տանը մեր ուրախը և յարից մինչև 'ի գլուխ անկանս ոչնաց :

Այսօր զի ամսոյս 21ին հինգշաբթի օր ժամին, խառն օդոյ խանին մօտ յունաց տունէ յանկարծ սոսկալի բոց մը երեւցաւ, և այն ունք գեղապաշտ հիւսիսային քամին սաստկութեամբ փչելուն՝ մինչև որ չորս գիէն օգնութեան հասնիլը՝ կրակը բաւական առաջ տարածեցաւ : Համայնակութիւնը՝ կրակին այնպէս ինչ 'ի մէկ սոսկալի տարածուելը քամին ալ ուլթեանբ փչելը տեսնելուն՝ ահ ու փութ պաշարուեցաւ, ամեն մարդ զարհուրելով ինչ ելիքներն չի գիտցան . և որքան որ ամեն կողմէն ին ջիգը գրուեցաւ ալ՝ նէ, բայց մինչև հետևեալ օրը ուրբաթ երեկոյին չի կցան յաղթել կրակին, որ 18 ժամ տևելով և քաղաքիս ընտիր անգուածքը մեկին փորձունելով եցաւ, ու դառնացին մարեց ազգիս սիրտ :

Իս որովհետև կրակը անանկ տեղէ մը սկսեր որ՝ գրեթէ ամեն ազգաց մէջին տեղն էր, նէրն ուրեկեան գին հայոց թաղն էր, հիւսային և արեւելեան կողմէրը՝ Յունաց և Լատինացւոց և Լատինադաւան Հայոց թաղերը, րաւային կողմն ալ Տաճկաց տուները ու քաղաքիս չուկային մեծ մասը . ուստի քաղաքիս ակարութիւնը կրեթեալ գործերով՝ այս վերջին կողմերը հող սարսու պաշարմամբ՝ բաւական առջ փիել տալով : Լատինադաւանից մէջ եղող ատեղոկենաց նուերն եղած օգնութիւններն ալ՝ Լատինացւոց ծախկերէնց կողմէրը ազատելու կը փուռին՝ : Այսու ամենայնիւ 300ի չափ տանկաց տուն, զանազան ազգաց 500ի չափ խանութ, 13 խան, 2 մզկիթ, 2 բաղնիք այրեցան : Լատինացւոց թաղը 600ի չափ տուն 300էն աւելի խանութներ, գրեթէ որոնց մեծ մասին մէջի ապրանքներով՝ և քանի մը աղքաթեանց հիւրասենեակներ մոխիր դարձան : Յունաց ազգին 1,000էն աւելի տուն՝ քանի մը հարիւր խանութներ, 18 գինետուն այրեցան :

Իսկ մեր Հայոց թաղը՝ կրակին եղած ահագին սինա տա ըլլալով՝ ազգիս բոլոր տուները բնաջինջ այրեցան աւերեցան, մանաւանդ Սուրբ Ստեփաննոս Նախավկային տաճարը իւր բոլոր երեւելի երևելի ծանրագին և անգին զարդերով եւ իւր 100,000 դահեկանէն աւելի արժէքով եկեղեցը իրեն հետ կորաւ, որ անով մեր սուրբ Մեսրոպեան վարժատունը և հիւանդանոցը և անբառական ժողովուրդը բոտ բաւականին կը կառավարուէին : Իսկ բարեբախտաբար սուրբ Մեսրոպեան վարժատունը՝ հիւանդանոցը պատսպարանէն և 30ի չափ տուն հազիւ կրցան ազատիլ :

Մէկ կրնայ նոյն գամ երեկոյին Հայոց թաղին անցքը ու անոնց եղկելի բնակիչներուն տագնապը մի բոտ միջէ պատմել, ամեն կողմէն զարհուրելի բոցով պաշարուած, ամեն գիէն ձայն կոծի և աղաղակի, և գրեթէ ամեն մարդ իրենց տունը ու կարասիները մոռնալով՝ իրենց նէնին ազատելու հոգացողին, կանայք զիւիրաց և մերկ ոտքով երեխաներն շալկած քաղաքէն դուրս կը փախէին, երախաներուն լալը ծնողներուն աղաղակին աղիողորմ ըլլալով լսողը կը սարսէին : Սարսափելի տեսարան :

Մեր այն հոյակապ շէնքերուն առաջին տեսիլքը, հիմա անոնց աւերակները անգամ տակաւին պատիժ կըրաստնան տնդասպրներուն, և մէկ քանի մարդիկ ալ իրենց փրկութեան զոհ եղան :

Մեր մոզում ժողովրդոց յետագայ թշուառութիւնը, որ տեսողներուն սիրտը հրդեհէն աւելի կայրեն կը տոչորեն :

Այսօր զի ազգիս որդեկեալ գերդաստաններուն մէկ մասը յեղեալ ապաստանած անդուածքը որքան որ կրնայ տանիլ ՆՀ՝ անդրդուելով, բայց մնացեալ մեծ մասը՝ քաղաքիս արուարձաներուն պարտէզներուն մէջ բացօթեայ տեղաւորք՝ ու ծերոց և տկարաց փախչելը աչքառալի ցաւելով կը լեցնեն յարմներուն տակինքը : Իսկնէքը ու ձորերը անգամ իրենց սրտառալի խորերը կը պատասխանեն, գիշերուան ցուրտը և ցերեկուան տօթը և յատուկ ձմեռնային եղանակը մեծ զէրարեկլութիւններ կը խոստանան աղքատներուն . կարծ խօսքով՝ ամենքն ալ իրենց կերպ կերպ կորուստը մէկ դի ձգելով՝ հիմակուան իրենց զառն վնասը կուլան կը ողբան :

Մեր բարեսէրս ընթերցողներուն չափազանց չի կարծուի այս մեր բոտ մասին ստորագրութիւնը, վասն զի զեռ շատ բաներ ալ՝ այս վրայի պատմածներէս դուրս մնացած կան :

Ցականին ճշդիւ չի գիտցուիր այս աղէտալի պատահմունքէս եղած բոլոր վնասին ընդհանութիւնը, բայց հասարակաց կարծեացը նայելով՝ երեք հարիւր միլիոն դահեկանէն աւելի է . միայն մեր Հայոց ազգին եղած վնասը 50 միլիոն դահեկանի կը հասնի, որ սոյն չէ ինչպէս Հայազգի ժողովուրդը վերջին թշուառութեան վճռակին մէջ ընկղմուն աւելի եղաւ, որոնց մեծ մասը այսկէն բոտ ամենայնի զրկուած կորուստ :

Այսօր ինչ թէպէտ զանազան քաղաք գըտնուող ազգիս երևելի անձանց ազգասէր բնաւորութեանցը, որ անդոյս իրենց ազգակիցներուն այս աղօթալի վնասը լսելուն, ձեռքերնին եղած օգնութիւնը չեն խնայեր : Երդարև ահա ընդունելի ժամանակ մը իրենց բարերարութիւնը գործքի դնելու, ահա առարկայ մը իրենց ազգասիրութիւնը մեկնարարանց ցոյց տալու, փրկանալու տեխծ մը անանկներուն Նախախնամութեան ձայնին արժանի ըլլալու :

Նախանալ առաւօտ կը ծանուցանեմք, քաղաքիս կառավարիչ փոխանորդ Րէշիտ էֆէնտիին բրած գովելի ջանքը խղճալի ժողովրդոց վրայ, որ ամեն օր անոնց հայ և ուրիշ կարօտութիւններն հոգալու կը ջանայ : Նոյնպէս ու նոր նաև փոխանորդ Սողջար փաշային մարդասիրութեանը, որ իսկոյն իւր վրայ վրանները զըրկեց բացօթեայ տեղաւորք բնակող աղքատներուն, որոնց մէջ բաւական բնակիչներ զետեղեցան . նաև քաղաքիս աշխարհաժողովութեան պաշտօնը վարող Ահմէտ էֆէնտիին բարերարութիւնը արժանի է յիշելու, որ հոգւոյն ձեռքէն եղած ազնուութիւնը ըսելու :

Կոստանդնուպօլ. արժանի է նաև անդիսաս Հայազգի երևելեաց ազգասիրութեան ջանքը, մանաւանդ Կոստանդեան մահտեսի Գրիգոր աղային ըրած բարերարութիւնը՝ որ քաղաքիս մէջ իր կնոջն տանը մէջ 100ի չափ տախտակամած անկողիններ շինել տուաւ, որ և բաւական անձինք տեղաւորուեցան, և մնացեալ ժողովրդոց համար ալ՝ ազգիս խորշերուն քանի մը տեղ

ախտականներով շատ մը անձնականներ ընկնուեցան :

Վերաբերեալ այս ամենացաւալի դիպուածոյն՝ Կոստանդնուպօլսոյ բարձր Արքազան Պատրիարքը լսելուն՝ իր փափուկ ազգասիրութեամբ համեմատ արդար կարեկցութեամբ կը փութայ հոգատանել իր վշտակիր ժողովուրդին, փութացուցանելով իր մխիթարական գիրերը անդէպս հասարակութեան և միանգամայն առ այժմ մասնաւորապէս օգնութիւն մը ընելու արտօրելով կը հրամայէ թէ՝ քաղաքիս հիւանդանոցին մէջ եղած անկարողները՝ շուտով Կոստանդնուպօլսոյ ազգիս հիւանդանոցը ղրկուին, ուստի քաղաքիս յարգի իշխանները՝ այն ինչ 60ի չափ անկարող անձինքներ առագաստաւոր նաւով ճանապարհ դրուելուն պատրաստութիւնը կրտսնային՝ բայց փոխանակ Նէջիպ էֆէնտին շուտեց այն իշխանները առագաստաւոր նաւով ղրկուելու, այլ յատկապէս իր շոգենաւով ուղևորելին բարեհաճեցաւ, որպէս բարերարութեան կառավարիս այս խնամքն ալ անմոռանալի է :

Նոյնպէս այսքան բազմամբոխ ողորմելի անձանց համար՝ կարևոր օգնութիւն մը ընելու մեծ գումարի մը կարօտ, ուստի անդէպս յարգի իշխանները և բոլոր երևելիները՝ որքան որ իրենք ալ մեծ մեծ կորուստներ ըրին ալ նէ՝ բայց այսու ամենայնիւ իրենց ազգակիցներուն վերջին չքաւորութիւնը ու դառնագին վիճակը առնելուց ցերենք գօտի ընդ մէջ ածելով ձեռնհասելու փախանելու, և միանգամայն ՚ի նպաստ նուիրելու զանազան քաղաքներ գտնուող ազգասէր ազգակիցները . ուստի ամսոյս 27ին ամենքն ալ մէկ տեղ ժողովուելով՝ առաջ մէջերնին իրենց կարողութեանցը համեմատ ոմանք հազարական և ոմանք հարիւրաւոր դահեկան օգնութիւն տալու համար սորագրուեցան, և պէտք եղած նպաստուորութիւնները անօրինելու համար՝ յատկապէս զանազան հոգաբարձուներ որոշուեցան ու ընտրուեցան, որոնք հետևեալ ազգասէր անձինքներն են :

Իշպու թաղրիրաթ, պունլար պիթի յանիծաձէ ենուլու հասուագաճ օֆունկիլեանլեր, պիլ պուլ և պիլ պիլ ու նէյէ պաղշիշլերը .

Պարոնայք , Մահտեսի Ստեփան Էքիզեան
Յակոբ Մէլեան

Օյու հագպաղայա, պունտ ալեղ կը ըլլայ հայրապետներուն եկած տրեղերը՝ անոնց պէյ ինքն պիլ կէ-րանայ և պիլ հաղպաստիները հագըլուլ համար :

Ստեփան Պապազեան
Յովհաննէս Պալասանեան
Մահտեսի Սարգիս մահտեսի Կիւլօղլեան
Ստեփան Շահումեան

Ալէյ հագպաղայա, պունտ փոխաքեր մէջ կարդարգար անձինքներէն տոպրանքներ ժող կոլալ համար ինտեղ պէտք սանիք :

Պարոնայք , Մահտեսի Գրիգոր Էքիզեան
Յակոբ Մինասեան
Յովհաննէս Տիրացեան
Մահտեսի Մովսէս Փիլիպեան
Մահտեսի Յակոբ Պալապանեան
Մահտեսի Սարգիս Գոմտեան

Հէմ հագպաղայա, պունտ ալ տպագ աղպանները նպասդաշտարդութեան խնդրելու համար նամակներ գրել պալլա պէյք քաղաքն :

Մահտեսի Գրիգոր Կոստանդեան
Ստեփան Պալասանեան
Եփրեմ Պուրնազեան
Պաղտասար և Պօղոս Պալտազարեան

Նաև՝ ըստ որում բոլոր ազգիս երևելի և ազգասէր Հէրանց մեծ մասը Կոստանդնուպօլիս կը գտնուին, ուր և յատկապէս զանձնաթու մը կարգաւորելը պէտք ըլլալուն, ուստի այս ազգասիրական առաջանք ազնուամեծար Աւագեանեան Պօլիթ ագայն՝ իր համբաւեալ բարեսէր բնաւորութեամբ համեմատ յանձնառու եղաւ կատարելու : Ուստի անդէպս օգորմելիներուն և բոլոր հասարակութեանը կողմանէ պարտաւոր կը ծանուցանենք, թէ ով որ ազգասիրական զգացմամբ շարժեալ՝ իրենց խղճալի ազգակիցներուն օգնութիւն մը ընելու կը բարեհաճին նէ՝ կրնան ՚ի հիշեալ ազնուական Աւագեանեանին յանձնելու, որոնց՝ և ուրկէց որ օգնութիւն մը կը առնուին, անոնց անունները խորին շնորհակալութեամբ ազգիս օրագիրներուն միջոցով հրատարակուելու են .

Օսեպեան կլրրեն ամսոյս 11ին, թէ մեծանուն Տէր Տէր Ներսէս Արքեպիսկոպոսն Կաթուղիկոսն ամենայն Հայոց, այս օրերս Երևանէն օգտուելով հասաւ քաղաքս, և քանի մը օր այս տեղ հանգըստանալէն ետև շարունակելու է իր ճանապարհորդութիւնը դէպ ՚ի իր Աթոռ Կաւհը .

Պ . Հիւբէն պաղդէացի խմաստունին գիրքը՝ որուն դէմ եղաւ առաջ 1 խմնի արք եպիսկոպոսը, և անկէց ետքը Պաղդէայի ղըլթէ բոլոր եկեղեցականները, ինչպէս որ ըմինք օրագրոյս 78 թուովը, հաւմ ալ քննուեցաւ, և իրրև եկեղեցւոյ դէմ գիրք՝ արգելեալ գիրքերուն ցուցակը դրուեցաւ . որով պայմնոյ եկեղեցականաց դատաստանը՝ Հռոմ ալ հաստատեց :

Պ . Տիւբէն նոյն գիրքը մէկ մըն ալ տպել տալու . և յառաջաբանութեանը մէջ՝ իր առաջին խօսքը ետ չի կանչելէն զատ՝ շնորհակալ ալ կըլլայ եկեղեցականներէն, որ իր գիրքին անունը հանելով՝ գիրքը շուտով ծախուելուն և հանրերուն պատճառ եղան :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Յունիս 25 .

Ընդհանրականութեան վերաբերեալ ծանուցանելու յուր մը չունինք՝ բոլոր նահանգներէն եկած լուրերը ընդհանրապէս խաղաղ են . Եւրոպայի խնդիրը՝ կրկին լռմնցած է, Յունաստանի վէճն ալ՝ առ այժմ թուլութեան մը մէջ է :

Ինչպէս որ ծանուցինք՝ ներկայ ամսոյս 14ին Թէ. Պէշիքթաշի մէջ Ռուսիոյ դեսպանատանը ՚ի պատիւ Կոստանդինին մեծ դուքսին փառաւոր խնճոյք մը եղաւ պարահանդէսով, ուր ներկայ էին կայսերութեան երևելի նախարարները և բոլոր դեսպանները . Նմանապէս շաբաթ օրն ալ՝ Պէյլէրպէյի կայսերական պալատը փառաւոր խնճոյք մը եղաւ ՚ի պատիւ Նորին . Կայսեր որդւոյն . ուր ներկայ էր Կայսեր որդին իր հետևանքներովը և Ռուսիոյ դեսպանը և զանազան ազգութեանց բոլոր դեսպանները . Նոյն ժամ բոլոր հրաւիրեալները հասան այս տեղ՝ Օգոստափառ Մեծանձնը առաջին մէջ երևցաւ, և նախ նշանաւոր մեծ դուքսին՝ իր առաջին հաճութիւնը ծանոյց՝ Նորին բարձրապատիւ մեծութիւնը այն տեղ անձնելուն համար . անկից ետքը Ինգլիոյ Մեծ . դեսպանին մօտենալով՝ անոր ամուսնոյն ճանապարհորդութեան վրայօք լուրեր հարցուց, վերջապէս գաղղիոյ դեսպանին մօտը երթալով՝ բարեհաճեցաւ անոր իր սրտին հաճութիւնը ծանուցանելու, Գաղղիացւոց թագաւորին մէկ որդւոյն Կոստանդնուպօլսոյ պալատը լսելուն համար . Ասկէ ետև իր գահին մէկնեցաւ : Նոյն ժամուն հրաւիրեալները սեղան նստան : Նշանաւոր Նորայորդին՝ նախ առաջարկեց Օգոստափառ Կայսեր կենաց գինի խմելու, ետքը բարձրապատիւ փոխարքայն՝ Ռուսիոյ Մեծափառ Թագաւոր Կայսեր կենացը . անկէց ետքը Նորին . Ինքն փաշայն բարձրապատիւ դուքսին և բոլոր ըարեկամ պաշտակից թագաւորներուն կենացը առաջարկութիւն մը ըրաւ . Ինգլիոյ դեսպան փոխ . Սթրէթֆօրթ Րէտքլիֆ Մեծա . Սուլթանին կենացը և զանազան ազգութեանց բարեկամութեան համար՝ հաստատ և յարատև մնալուն համար խմելով վերջացաւ հանդէսս :

Հինգշաբթի առաւօտուն Բարձրապատիւ Կոստանդին մեծ դուքսը՝ Օգոստափառ Կայսեր ներկայութեան երթալու հրամանը առնելու համար, անկից Ռուսիոյ դեսպանատունը գալով՝ Պետերսպուրգ անուն շոգենաւով Նորէն բուսած կըղզին մէկնեցաւ արտեղ բարեհաճեցաւ օթեւանելու, Օրիանդացի Շեյնու-մէծար Աւագեանեան Պօլիթ ագային բնակարանը և արտաքնապէս հիւրընկալուելով և արքայավայել ճաշը ընելով՝ նոյն գիշերը այն տեղ մնաց :

Ուրբաթ առաւօտուն վերջին կէտ գիծէն ՚ի մէջ մեկնեցաւ, անկից Պուրսա՝ Պարդանեան կերպը Բիւթա, Հալեպու և Իզմիր երթալու է : Ռուսիոյ փոխ անփայլ դեսպանը և առաջին թարգման Հանձնէլի իշխանը՝ Նորին բարձրութեանը ուղեկից ըլլալու են մինչև Պարդանեան կերպը :

Ի ԶԱՐԻՒՐՆԻԱ

ԻՑՊԱՐԱՆԻ ԱՐԵԳԱԿՈՒՆԵԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ